

Бібліографічний список:

1. Єрмілов В.С. Историчні паралелі медичного страхування минулого і сьогодення // Охорона здоров'я України. – 2001. – № 2. – С. 48–50.
2. История Киева. В 3 т. – Том 2 / Редколлегия тома: В.Г. Сарбей (отв. ред.) [и др.]. – К. : Наук. думка, 1993. – 463 с.
3. Лехан В. Процес реформи системи охорони здоров'я в Україні: спроба аналізу // Регіональна політика в галузі охорони здоров'я: шляхи реформування та реалізації: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 5–6 червня 2003 р. – 2003. – Одеса. – С. 274–289.
4. Лисицын Ю.П. История медицины. – М. : Гэотар-Мед, 2004. – 392 с.
5. Новіков В. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). – Київ, 2000. – 246 с.
6. Полянский Ф. Я. Земство // Экономическая Энциклопедия: Политическая экономия. В 4 т. – Том 1 / Глав. ред. А.М. Румянцев. – М. : Сов. Энциклопедия, 1972. – С. 523.
7. Роик В. Эволюция форм социальной защиты в России // Человек и труд. – 2004. – № 10. – С. 25–30.

В статтє в историко-економическом аспекте рассматривается общее развитие форм социальной защиты населения. Особое внимание уделяется становлению системы социального страхования, отмечаются её позитивные и негативные черты. Подчеркивается прогрессивный характер организации страхового дела в Украине.

In an article in the historical and economic aspect is considered the overall development of forms of social protection. Particular attention is paid to the establishment of the social insurance system, marked its positive and negative features. Emphasized the progressive nature of the organization of insurance business in Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2015

УДК 329 (44)

Гримська М. І., КНУ імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФРОНТ У ФРАНЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА ІДЕОЛОГІЯ

Висвітлено історію виникнення та здобуття електоральної підтримки Національним фронтом як найвпливовішою крайньою правою політичною партією Франції. Окреслено фактори, що сприяли зростанню популярності даної партії та передували здійсненню електорального прориву. Охарактеризовано процес становлення ідеології партії та її погляди на сучасному етапі розвитку.

Постановка проблеми. Вибори до Європейського парламенту у травні 2014 р. були визначальною подією в новітній історії крайніх правих політичних партій. Ця порівняно нова група політичних партій продемонструвала чергове зростання рівня підтримки, здобувши рекордну кількість голосів у багатьох державах Європи. Франція не стала винятком. Національний фронт (найбільша французька крайня права політична партія) підтримали майже 25% виборців, що дозволило йому делегувати 24 представників до Європейського парламенту. 4,7 мільйона французів віддали перевагу саме цій політичній партії, що дає змогу стверджувати про радикалізацію електоральних переважень у цій країні на користь крайніх правих.

Особливу увагу Національний фронт привертає і тим, що він відноситься до так званої першої хвилі крайніх правих політичних партій. Партія має тривалу історію, що, у випадку крайніх правих, є, скоріше, значним недоліком, оскільки викликає асоціації з так званим «історичним» фашизмом та нацизмом (перші крайні праві політичні партії в Європі були засновані колишніми фашистами та нацистами або відданими прихильниками даних систем поглядів). Разом з тим, саме Національний фронт вважається взірцем успішного становлення крайніх правих політичних партій і його досвід часто стає своєрідною інструкцією для нових партій, що сповідають цю ідеологію. Навіть в умовах внутрішньої конкуренції та порівняно низького рівня представленості в органах влади власне Національний фронт є і залишається одним з найвідоміших у всьому світі. Відтак, історія та специфіка ідеології цієї партії заслуговують на ретельну увагу науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що Національний фронт протягом своєї історії був мало представленим на загальнодержавному рівні, специфіка побудови його організаційної структури, обрання засобів діяльності, лідерство та ідеологічна спрямованість були і залишаються предметом наукового вивчення у зарубіжній політології. Зокрема, він досліджується у працях, присвячених різноманітним аспектам історії та сьогодення крайніх правих політичних партій таких дослідників як М. Вільямс, Т. Гівенс, П. Ігнаці, Р. Ітвелл, П. Меркл, К. Мудде, П. Норріс та ін. Є й чимало публікацій, які зосереджують увагу виключно на цій політичній партії. Серед них варто відзначити праці таких вчених як Дж. Войгелерс, П. Девіс, Б. Ля Монтань, О. Мондон, Д. Поста, Д. Стокемер, К. Фіші, Дж. Шілдз тощо.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим і присвячено статтю. Незважаючи на те, що зростання рівня підтримки та електоральні успіхи крайніх правих політичних партій

в європейських країнах можуть мати прямий вплив на євроінтеграційні прагнення України (ці партії традиційно виступають проти розширення ЄС, а також заперечують розгляд російської держави як агресора, щодо якого слід застосовувати санкції, позиціонуючи себе як «друзів Путіна»), їх становлення та сучасний стан не отримує належної уваги вітчизняних науковців. У той час як в європейській політології уже декілька років тривають активні дискусії щодо впливу крайніх правих на партійно-політичні системи країн та їх майбутнє, в Україні поки що недостатньо публікацій для започаткування такого обговорення. Відтак, *метою даної статті є комплексний аналіз історії та ідеології Національного фронту у Франції як однієї з найбільш впливових крайніх правих політичних партій сучасності.*

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Виникнення та активний розвиток крайніх правих політичних партій у Франції вважають прямим наслідком режиму Віші, який був тут встановлений під час Другої світової війни. Розуміючи, що це по суті було нав'язане зовні маріонеткове правління, французи, тим не менше, прихильно ставились до підкреслення національних інтересів на противагу індивідуалізму, закликів до відновлення національної єдності, створення могутньої французької держави та інших поглядів, які ним відстоювались. Головні принципи режиму Віші – робота, сім'я, країна – було покладено в основу ідеології крайніх правих політичних організацій, які почали з'являтися у Франції ще з кінця 1940-х рр. Найактивнішою серед них була «Молода нація», що існувала у 1949-1958 рр. і просувала ідею збереження колоніального статусу Алжиру [3, с. 88-89]. У 1954 р. було створено Союз із захисту власників крамниць і ремісників («Пужадисти»), який став першою електорально успішною крайньою правою політичною партією у Франції, здобувши у 1956 р. 9% голосів виборців та 41 місце в Національній асамблеї [7, с. 70]. Як і більшість крайніх правих політичних партій, заснованих одразу після Другої світової війни, Союз не зумів закріпити свій успіх. Однак його історія варта уваги хоча б тому, що саме тут розпочалась політична кар'єра майбутнього лідера Національного фронту Жана-Марі Ле Пена, який вперше став депутатом.

Національний фронт було засновано у 1972 р. низкою активних студентських організацій, які критикували втрату Алжиру, вважаючи це початком занепаду Франції як держави. Те, що на початку своєї історії партія виступала як «парасолькова» для прихильників крайніх правих ідей, мало як позитивний, так і негативний вплив. З одного боку, це дозволило одразу сформувати певне коло підтримки серед прихильників організацій, що її заснували. Однак з іншого

боку, це призвело до традиційних для молодих крайніх правих політичних партій внутрішніх протистоянь та конфліктів між найбільш радикально налаштованими представниками студентських та інших організацій, звиклих до вуличної активності із застосуванням насильства, бійок з поліцією тощо, і поміркованих груп, які розглядали створення партії як інструмент для донесення ідей через здійснення легальної парламентської політичної діяльності. Лише після загибелі одного з найвпливовіших представників опозиції до Ле Пена Франсуа Дюпра та виходу з партії найбільш радикальної групи, яка заснувала власну політичну партію під назвою «Партія нових сил», Ле Пену нарешті вдалось зосередити усі повноваження у своїх руках [8, с. 83].

Загалом, у перші десятиліття свого існування Національний фронт демонстрував досить низький рівень підтримки. У 1973 р. за партію проголосувало 0,46% виборців, у 1978 – 0,29%. 1981 р. вважають найгіршим за всю історію Національного фронту. Він не спромігся назбирати 500 підписів, необхідних для реєстрації свого кандидата на президентських виборах, а на парламентських виборах за нього проголосувало всього 0,18% виборців [2]. Вважається, що серед іншого, це було зумовлено і специфікою виборчої системи Франції. Як правило, мажоритарна виборча система абсолютної більшості вважається більш сприятливою для великих політичних партій та партійних союзів, в той час як невеликим партіям складно переконати виборців підтримувати їх. Оскільки за таких умов мандат віддається лише переможцю, громадськість схильна до так званого «стратегічного голосування», коли перевага віддається тим, у кого шанси вищі, щоб «не втрачати голос».

Відтак, Ле Пен був змушений переглянути стратегію партії, якої вона дотримувалась у перші роки свого існування і яка передбачала критичне ставлення до усіх інших політичних партій та відмову від формування союзів. Не маючи змоги набрати достатньо голосів не лише для обрання, а й навіть для потрапляння в другий тур, Національний фронт почав об'єднуватись з правими та правочентристськими партіями. Це дозволило партії здобути перші електоральні успіхи. Зокрема, у передмісті Парижу містечку Дре за спільний список Національного фронту, Союзу за французьку республіку та Раллі за республіку проголосувало більше виборців, ніж за соціалістів, що дозволило Національному фронту делегувати чотирьох представників до міської ради. Згодом це було здійснено і в низці інших міст, що свідчило про подолання партією маргіналізації і початок електорального прориву [8, с. 83].

Успіх Національного фронту не залишився непоміченим і з боку засобів масової інформації, і у 1984 р. Ле Пена вперше запросили на національне телебачення, що, враховуючи його харизматичність та комунікаційні здібності, привернуло увагу як до його особи, так і до партії загалом. Як наслідок, на виборах до Європейського парламенту партія отримала 10,95% голосів, що дало їй 10 мандатів. Вдалими були і вибори до представницьких органів на рівні кантонів у 1985 р. Партія висунула своїх кандидатів у 1521 кантоні з 2044. У першому турі за неї проголосувало 8,8% виборців, 144 кандидати пройшли у другий тур і одного було обрано [2].

Таблиця 1

Результати виборів у Франції (Національний фронт) [2]

Рік	Тип виборів	1 тур, % голосів	1 тур, кількість голосів	2 тур, % голосів	2 тур, кількість голосів	Кількість мандатів
1973	Парламентські	0,46%	108 616	--	--	0
1974	Президентські	0,7%	190 921	--	--	--
1978	Парламентські	0,29%	82 743	--	--	0
1981	Парламентські	0,18%	44 414	--	--	0
1984	Європарламент	10,95%	2 210 334	--	--	10
1986	Парламентські	--	--	9,8%	2 699 307	35
1988	Парламентські	9,66	2 359 528	1,07%	216 704	1
1988	Президентські	14,4%	4 376 742	--	--	--
1989	Європарламент	11,73%	2 129 668	--	--	10
1993	Парламентські	12,42%	3 152 543	5,67%	1 168 160	0
1994	Європарламент	10,52%	2 050 086	--	--	11
1995	Президентські	15%	4 570 838	--	--	--
1997	Парламентські	14,94%	3 785 383	5,59%	1 434 854	1
1999	Європарламент	5,69%	1 005 225	--	--	5
2002	Парламентські	11,34	2 862 960	1,85	393 205	0
2002	Президентські	16,9%	4 804 713	17,8%	5 525 032	--
2004	Європарламент	9,81%	1 684 947	--	--	7
2007	Парламентські	4,29%	1 116 136	0,08%	17 107	0
2007	Президентські	10,4%	3 834 530	--	--	--
2009	Європарламент	6,34%	1 091 691	--	--	3
2012	Парламентські	13,60%	3 528 663	3,66%	842 695	2
2012	Президентські	17,9%	6 421 426	--	--	--
2014	Європарламент	24,86%	4,712,461	--	--	24

Зростання підтримки правих та крайніх правих політичних партій не задовольняло правлячу на той час Соціалістичну партію Франції. Прагнучи зруйнувати альянс та змусити ці політичні сили конкурувати між собою, вона провела виборчу реформу: традиційна для Франції мажоритарна система абсолютної більшості була замінена на пропорційну. Для Національного фронту така реформа була надзвичайно вигідною, оскільки сприяла більш пропорційному розподілу мандатів. Хоча за партію проголосувало менше виборців (2,1 мільйона), вона вперше в історії отримала велике представництво в національному парламенті – 25 мандатів [2]. І хоча уже до наступних виборів було повернуто мажоритарну систему, соціалістам вдалось частково досягти бажаного – стосунки між правими та крайніми правими погіршились. З того часу Національний фронт почав себе позиціонувати суто як антисистемну політичну силу, виступаючи уже не лише проти «комуністичної загрози», а проти усіх інших політичних партій, які розглядались як «банди», що змовилась задля задоволення власних інтересів [3, с. 96].

Завдяки успіхам в середині 1980-х рр. Національний фронт зміцнів і організаційно та фінансово. Партію почали підтримувати відомі та впливові у Франції особи, було налагоджено процес управління. Велика увага приділялась ідеологічній роботі та комунікації з громадськістю. Зокрема, для роботи над ціннісними продуктами було засновано аналітичні центри, до яких долучались науковці та інтелігенція. Для поширення ідей було створено низку періодичних видань для різних сегментів виборців, в тому числі і суто місцевих. Партія активно освоювала і нові технології, виробляючи власні аудіо та відеопродукти, створивши вдалий веб-сайт тощо [8, с. 88].

Зростання електоральної підтримки продовжувалось до середини 1990-х рр. У 1988 р. у першому турі президентських виборів за Ле Пена проголосували 14,4% виборців. Дедалі більше представників партії потрапляли до других турів на місцевих виборах. У 1988 р. на виборах до парламенту Національний фронт підтримали 2,3 мільйони виборців у першому турі та 216 тис. у другому, що дозволило їй отримати один депутатський мандат. Кількість місцевих депутатів зросла до 1336 після муніципальних виборів 1989 р. У 1992 р. на регіональних виборах партія одержала 13,9% голосів, на рівні кантонів за неї проголосувало 12,4% виборців. Від Національного фронту було обрано 33 мерів, 239 депутатів на рівні регіонів та 1666 депутатів місцевих рад від цієї політичної партії. Хоча у 1993 р. партія не здобула жодного депутатського мандата, за неї проголосувало 12,42% виборців. Вдалими стали і вибори до Європейського парламенту у 1994 р., де партія отримала 11 мандатів. 15% виборців підтримали Ле Пена у першому

турі виборів президента. У 1997 р. було повернуто представництво у Національній асамблеї – у першому турі партія одержала 14,94% голосів і один кандидат переміг у другому турі. Здобувши 15,3% голосів на регіональних виборах 1998 р. партія здобула 275 депутатських мандатів на цьому рівні [2].

Починаючи з кінця 1990-х рр., успішний розвиток Національного фронту дещо сповільнюється. У той час на поверхню вийшов ретельно приховуваний конфлікт між Ле Пенем та його заступником Бруно Мегре. Останній вважав, що партії не слід було відмовлятися від стратегії співпраці з іншими політичними силами. Після кількох публічних скандалів Мегре та його прихильники вийшли з Національного фронту та заснували власну політичну партію «Національний рух», пізніше перейменованій у «Національний республіканський рух» [3, с. 102]. Не здобувши жодного місця на виборах до Європейського парламенту Рух все ж зумів протистояти Національному фронту на місцевих виборах у 2001 р., зберігши кілька посад мерів та місцевих депутатів. Про конкурентноздатність руху свідчить і той факт, що, незважаючи на коротку історію, партія зуміла представити достатню кількість кандидатів на місцевих виборах та зібрати необхідних 500 підписів для участі у президентських виборах. Саме на цих виборах Ле Пен неочікувано здобув достатню кількість голосів для потрапляння у другий тур, перемігши навіть тогочасного прем'єр-міністра від соціалістичної партії Ліонеля Жоспена. Критика Ле Пена та відмова підтримати його у другому турі негативно вплинула на Національний республіканський рух, який почав втрачати підтримку. Однак поява цієї та низки інших політичних партій крайнього правого спрямування створила ситуацію конкуренції для Національного фронту, який з того часу змушений постійно враховувати необхідність боротьби з ідеологічно близькими організаціями.

Становлення Національного фронту та його поступове перетворення у впливову політичну силу здійснило свій вплив і на ідеологічні засади партії. Перша програма «Захищаючи французьке» була представлена ще у 1973 р. і була доволі поміркованою. Головною тезою було твердження про необхідність збереження національної ідентичності Франції, яка перебувала у глибокій політичній та моральній кризі. Партія відстоювала традиційні цінності, захист малого бізнесу тощо. Варто також підкреслити, що у цій програмі Національний фронт виступав за продовження європейської інтеграції і формування конфедерації, до якої входила б і Великобританія [7, с. 172].

У першій програмі практично не піднімається проблема імміграції, яка стала провідною темою партії лише з кінця 1970-х рр. Саме у той

час погіршення економічної ситуації та зростання безробіття привернуло увагу населення до темпів міграції і Національний фронт зумів вчасно використати це і першим представити своє бачення проблеми, в тому числі і у маніфесті «Право та економічна демократія», прийнятому перед виборами у 1978 р. Слід відмітити і радикалізацію риторики партії. Зокрема, гаслом передвиборчої кампанії стало «Один мільйон безробітних – це один мільйон іммігрантів. Франція та французи передусім» [7, с. 185].

Після здійснення електорального прориву 80-х рр. ХХ ст. програму було дещо розширено та модифіковано, але питання імміграції залишалося ключовим і з ним пов'язували і такі проблеми як злочинність, безробіття тощо. Партія стверджувала, що іммігранти відбирають робочі місця і соціальні блага, які по праву мали б належати французам. Йде мова уже й про загрози мультикультуралізму. Разом з тим, на відміну від інших крайніх правих, Національний фронт залишався досить проамериканським [7, с. 212-215]. Така позиція зберігалась до початку війни у Перській затоці, яка стала переломним моментом для зовнішньополітичних орієнтацій партії. Ле Пен був єдиним з відомих французьких політиків, хто виступив проти участі ООН та зокрема Франції у військових діях. Більш того, у складі делегації представників крайніх правих партій він зустрічався з Саддамом Хусейном. З того часу Національний фронт перейшов на антиамериканські позиції, виправдовуючи попередні погляди необхідністю співпраці з США в умовах Холодної війни [6, с. 160].

Після підписання Маастригського договору у 1992 р. Національний фронт змінив і своє ставлення до європейської інтеграції. Загалом підтримуючи ідею співробітництва європейських країн, партія негативно розглядала створення Європейського союзу і підписання Шенгенської угоди, вважаючи, що це призведе до обмеження національного суверенітету та передачі повноважень у руки «брюссельських бюрократів». Формування ЄС, стверджувалось у документах партії, є інструментом створення нового світового порядку, де домінуватимуть США [6, с. 161].

Проблематика імміграції залишається провідною темою риторики Національного фронту і до сьогодні. Зокрема, у програмі партії стверджується, що імміграцію не можна розглядати як гуманітарний проєкт, оскільки насправді вона є зброєю великого капіталу для обмеження соціальних прав працівників, зменшення їх заробітних плат тощо. Імміграція є загрозою ще й тому, що за таких її темпів асиміляція новоприбулих у французьке суспільство уже неможлива. Відтак, у державі утворюються гетто, відбуваються політичні і релігійні конфлікти.

Для ефективної боротьби з імміграцією партія пропонує зосередитись не на її проявах, а на головній причині виникнення – щедрий соціальній політиці, яка змушує людей переїжджати до Франції. Будь-які блага і допомоги, наприклад, соціальне житло, допомога сім'ям з дітьми, сприяння працевлаштуванню та ін., повинні надаватись виключно французам або європейцям [5].

Традиційно для крайніх правих партій Національний фронт виступає за зміцнення позицій Франції на міжнародній арені. Державі слід активніше просувати французькі культурні продукти та використання французької мови у міжнародній політиці і спілкуванні. В економіці це має проявлятися через протекціоністські міри для малого і середнього бізнесу (впровадження спеціальних митних правил, квот на імпорт та ін.). У внутрішній політиці також важливо підтримувати розвиток підприємництва як основи економіки, заохочуючи населення підтримувати національного виробника і створюючи ефективну та зрозумілу податкову систему. Для охорони правопорядку необхідно підвищити престиж та ефективність роботи поліції і забезпечити невідворотність покарань за злочини [5].

Незважаючи на тривалу історію, Національний фронт і сьогодні зберігає лідерство серед крайніх правих політичних партій не лише у Франції, а й у Європейському союзі загалом. Рівень підтримки партії не знизився і після відставки Ле Пена з посади Голови у 2011 р. (партію очолила його донька Марін Ле Пен). Так, у 2012 р. за Національний фронт проголосували 13,6% виборців, що дало їй два мандати в національному парламенті. У 2014 р. на виборах до Європейського парламенту партію підтримали майже 5 мільйонів виборців (24,96% голосів), що означало здобуття нею 24 мандатів [2]. Успіх партії зберігається і всупереч конфліктам між Жаном-Марі Ле Пеном та його донькою через виключення першого з Національного фронту. Наступні вибори покажуть, чи матиме це вплив на рівень електоральної підтримки, однак це лише привернуло додаткову увагу до партії, яка і без того дедалі частіше представлена у ЗМІ у зв'язку з так званою «міграційною кризою» у Європі. Це дозволяє стверджувати про беззаперечність впливу даної партії на політичний порядок денний у Франції.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Вивчення будь-якого явища чи процесу потребує не лише розуміння загальних засад його розвитку, а й детальний аналіз окремих випадків, «кейсів», які ілюструють його на практиці. Враховуючи роль Національного фронту у становленні ідеології крайніх правих та поступового здобуття ними місця у партійних системах різних країн, без належної уваги науковців до цієї політичної сили буде складно започаткува-

ти дискусію щодо сучасного стану та майбутнього крайніх правих не лише в Європі, а й в Україні. Тому дана стаття покликана сприяти активізації вивчення крайніх правих політичних партій загалом та Національного фронту зокрема у вітчизняній політології.

Бібліографічний список:

1. Davies P. The extreme right in France, 1789 to the present: from de Maistre to Le Pen / Peter Davies. – London: Routledge, 2002. – 224 p.
2. Elections. Les résultats [Ressource électronique] // Ministère de L'Interieur. – Données électroniques. – Mode d'accès: <http://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats> (vu le 10 juin 2015). – Titre de l'écran.
3. Ignazi P. Extreme right parties in Western Europe / Piero Ignazi. – Oxford: OUP Oxford, 2006. – 310 p.
4. Mondon A. Nicolas Sarkozy's legitimization of the Front National: background and perspectives / Aurelien Mondon // Patterns of Prejudice. – 2013. – Vol. 47, No. 1. – P. 22-40.
5. Notre Projet. Programme Politique du Front National [Ressource électronique] // Front National. – Données électroniques. – Mode d'accès: <http://www.frontnational.com/pdf/Programme.pdf> (vu le 10 juin 2015). – Titre de l'écran.
6. Right-wing extremism in the twenty-first century / [edited by Peter H. Merkl, Leonard Weiberg]. – London: Frank Cass Publishers, 2003. – 320 p.
7. Shields J. The extreme right in France: from Pétain to Le Pen / James Shields. – New York: Routledge, 2007. – 432 p.
8. Williams M. H. The impact of radical right-wing parties in West European democracies / Michelle Hale Williams. – New York: Palgrave Macmillan, 2006. – 248 p.

Отображена история возникновения и получения электоральной поддержки Национальным фронтом как влиятельной крайней правой политической партией Франции. Определены факторы, способствовавшие росту популярности данной партии и предшествовавшие проведению электорального прорыва. Охарактеризован процесс становления идеологии партии и ее взгляды на современном этапе развития.

The history of establishment of the National Front as the most influential French far right political party and its path to popularity are presented. The factors that contributed to rising popularity of the party and led to electoral breakthrough are distinguished. The process of party ideology development and its current issue positions are characterized.